

ВІДГУК

рецензента – кандидата юридичних наук, доцента

Ковалю Ігору Мирославовичу

на дисертаційне дослідження Маркович Христини Михайлівни

на тему: «Правова ідеологія як державно-суспільний феномен»

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, розкритої у дисертаційному дослідженні Маркович Христини Михайлівни, є беззаперечною з огляду на реалії розвитку і функціонування сучасного соціуму в якому правову ідеологію розуміють як ту парадигму, що забезпечує соціальну стабільність.

Зазначимо, що на ідеологічних засадах суспільства, як правило, акцентували увагу в контексті «негативного» явища, пов'язаного з «пострадянським синдромом», за допомогою якого маніпулювали людиною.

Саме тому, цінність представленого дослідження вбачається у тому, що авторка проводить комплексний аналіз онтологічної природи правової ідеології як державно-суспільного феномена через з'ясування сутності та антетичних форм вияву, його впливу на правову реальність, соціалізованість індивідуумів в умовах глобальних трансформацій і воєнних загроз.

Сьогодні воєнні дії в Україні є підтвердженням того, що у XXI ст. національна, державно-правова ідея та ідеологія потребують захисту для того, щоб зберегти підвалини і сутність цивілізованого суспільства.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано відповідно до кафедральної тематики кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка» «Імплементція європейських стандартів функціонування публічної влади в Україні (№ державної реєстрації 0124U000285, термін виконання: 2024–2028

роки) та згідно з планом науково-дослідної роботи Національного університету «Львівська політехніка».

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями ряду загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Опрацювавши і узагальнивши значний масив наукових праць з теорії та філософії права Х. М. Маркович переосмислила онтологічну природу правової ідеології як державно-суспільного феномена саме через з'ясування сутності та антетичних форм вияву, його впливу на правову реальність, соціалізованість індивідуумів в умовах глобальних трансформацій та воєнних загроз, що сприяло формуванню власного оригінального дослідження актуальної проблематики, не заперечуючи існуючі концептуальні напрацювання у зазначеній галузі.

Виходячи з того, що предметом дослідження дисертаційної роботи Х. М. Маркович є правова ідеологія як державно-суспільний феномен, теоретичний та емпіричний матеріали у роботі подано на належному рівні, що безпосередньо впливає на достовірність пропонованих авторкою положень, рекомендацій та зроблених висновків у ході здійсненої наукової розвідки.

Позитивним моментом є використання методу юридичного моделювання, застосування якого зумовлене потребою виведення результатів дослідження на практичний рівень, забезпечуючи соціально-правову онтологію праксіологічними аксіологемами правової реальності та методу правової синергії, що спрямований на дослідження чинників сучасного догматичного сприйняття наукових знань і біфуркаційності політичної, державної та правової реальності глобалізованого суспільства й військового соціального буття.

Разом з опрацюванням наукових праць дослідників здійснено аналіз значної кількості нормативно-правової бази, що стосується задекларованої проблематики, де відображено питання суспільних відносин у сфері формування світоглядного спрямування державних та правових явищ.

Заслуговує на схвалення те, що дисертантка застосовуючи аксіологічний підхід обґрунтовує феноменальність правової ідеології як інтегративної ланки між державою та суспільством, що рефлексується в потрійній природі цього явища.

Важливим є запропоноване обґрунтування антитечних форм правової ідеології (державно-правова й суспільно-правова) та розроблення понятійно-категоріального апарату їх тлумачення.

Заслуговує на увагу актуалізація питання що в основі права закладені такі цінності, які виступають ідеальним обґрунтуванням правових норм, виражають мету права та затверджені в юридичних нормах. У такий спосіб правова ідеологія апелює до ціннісного змісту права, створюючи у людей ціннісне розуміння юридичних норм, що дає змогу досягти суспільного порозуміння та забезпечити законність і правопорядок у державі (с. 75).

Науково виправданим є те, що дисертантка розглядає правову ідеологію як таку, що сприяє синтезу соціальних смислів та зміцненню гуманістичних цінностей. Як концепт поєднання ідей, теорій, цінностей, принципів та інших складових правової ідеології вона визначає ті смислові морально-етичні та юридично-правові цінності, які покладено в основу її функціонування та які первинно впливають на державну політику та соціальну реальність (с. 114).

Також, науково обґрунтованим авторкою є підхід за яким національна ідеологія, у широкому розумінні, акумулює систему ціннісних правових орієнтирів, якими послуговується громадянське суспільство, та яке є в основі формування правової політики держави, а унікальними національними цінностями є такі як патріотизм та солідарність.

Позитивним є те, що авторкою запропоновано ст. 5 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» доповнити окремим принципом, котрий визначає аксіологічні детермінанти правової ідеології ціннісними для суспільства.

У вступі вдало обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «*Концептуальні та методологічні основи дослідження правової ідеології*» містить три підрозділи, у яких відображено методологію дослідження правової ідеології як феномена суспільства та держави, епістеміологію категорії «ідеологія» та виокремлено основні положення загальної теорії правової ідеології.

Науково коректно і вдало обґрунтовано авторський висновок, що епістеміологія поняття формується з основних характеристик їхньої генези, трансформаційного відображення змісту та способів осмислення сутнісної природи досліджуваного поняття.

Автором логічно обґрунтовано, що первинно правова ідеологія сформована під впливом родового поняття – ідеології, котра в синергії з розвитком права як соціального та державного явища набуває міжкомплементарності та виконує праксіологічну роль у житті громади та особи.

У Розділі 2 «*Діалектика правової ідеології в контексті суспільно-державного організму*» виокремлено концептуальні аспекти феноменальності правової ідеології, зокрема досліджено її онтологічний вплив на структурування державного організму та соціальної реальності, а також сформульовано авторське бачення стосовно її антетичних форм.

Дисертантка, обґрунтовує, що феноменальність правової ідеології як інтегрувальної ланки між державою та суспільством рефлексується в потрійній природі досліджуваного явища: емерджентності його потенціалу, систематизувальному механізмі та темпорально-синтезувальній здатності.

Доведено, що матриця ролей правової ідеології в державно-правовому житті складається з сферових рівнів та нижчих підрівнів. Перший рівень репрезентований нормативно-регулятивною сферою; другий рівень представлений морально-суспільною сферою.

У Розділі 3 *«Праксіологічний вимір правової ідеології»* досліджено феномен правової ідеології в умовах антропоцентричних трансформацій та метафізичних викликів глобалізованого суспільства, проаналізовано вплив правової ідеології на правову соціалізацію індивідуумів під час воєнних загроз та представлено світоглядні основи удосконалення ідеолого-правової політики в Україні.

На основі наукового пошуку виокремлено основні змінні чинники трансформації правової ідеології як явища суспільно-державної реальності.

Багатоманітність ідеології представлено як ціннісний правовий конструкт, що в контексті сучасної реальності верховенства права та європейського напрямку розвитку державності варто позиціонувати аксіологічно-збалансовано, де правові орієнтири демократизму та етики прав людини визначають вектор розвитку суспільства та правової системи, втілюються в основній правовій політиці держави та закріплюються в її принципах як метаантропологічних началах розвитку державно-суспільних явищ.

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Мета й дослідницькі завдання роботи реалізовані. Висновки – об'ємні, деталізовані, характеризуються чіткістю і системністю

формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень, багаторівневістю і багатоступеневістю умовиводів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували різні аспекти задекларованої теми.

Позитивно відзначимо те, що запропоноване сучасне наукове дослідження правової ідеології як державно-суспільного феномену базується, перш за все, на класичному спадку правових, соціологічних та філософських шкіл та розглядається як багатоаспектне і актуальне, що знайшло свій вияв у правотворчій, науково-дослідній та педагогічній діяльності.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

Новизна проведеної роботи полягає в тому, що це одна із перших спроб на основі аналізу, накопиченого в науковій літературі, нормативно-правової бази виконати комплексне дослідження правової ідеології як державно-суспільного феномену, що постає однією з важливих точок дотику різних наук – соціології, юриспруденції, психології. Це надає його вивченню міждисциплінарного і багаторівневого характеру.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з філософії права, теорії держави і права, соціології права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних дисциплін: «Філософія права», «Соціологія права», «Теорія держави і права».

Робота написана літературною українською мовою, з використанням сучасної наукової термінології.

Особливо вирізняється функціональний аспект завдань, що винесені в тему наукової праці. Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний

досвід учених, чий науковий інтерес і праця дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисертантка створила власне цікаве й змістовне цілісне наукове дослідження, позначене новизною і багатоаспектністю.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Маркович Христини Михайлівни, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. Найперше, зауважу, що зручним і доцільним був би наданий словник використаних та застосованих у дисертації термінів і понять, що б значно спростило й оптимізувало рецензування наукової роботи без постійних уточнень у дисертантки, саме її авторського трактування термінології.

2. Під час прилюдного захисту важливо додатково аргументувати вибір саме міждисциплінарного підходу і пояснити, чому саме цей підхід є оптимальним для дослідження правової ідеології як державно-суспільного феномену.

3. Дисертант вдало обґрунтовує свою позицію щодо світоглядних основ удосконалення ідеолого-правової політики в Україні, але варто більше уваги приділити розвитку національної ідеології, як складової правової ідеології.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновки щодо поданої до захисту дисертації Х. М. Маркович «Правова ідеологія як державно-суспільний феномен», що вона містить окремі наукові положення, висновки та рекомендації, що вперше пропонуються для розвитку філософсько-правової науки і назагал вирішують важливу теоретико-праксеологічну проблему формування та розвитку правової ідеології у суспільстві.

Дисертаційні матеріали належним чином оприлюднені та пройшли апробацію в наукових публікаціях і доповідях на наукових конференціях. Зміст дисертації відповідає вимогам МОН України.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни,

обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 № 283), Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Маркович Христина Михайлівна за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії права
та конституціоналізму
Інституту права, психології
та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»**

 Ігор КОВАЛЬ

Підпис к.ю.н., доцента Ігора Ковалю
Засвідчую

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**

 Роман БРИЛИНСЬКИЙ